EXPERIMENT MENSHEID

ROB WENTHOLT
FLORIS COHEN

EXPERIMENT MENSHEID

2021 Prometheus Amsterdam

voor Nicki Wentholt
voor Bart Vlek

© 2021 Floris Cohen en erven Rob Wentholt
Omslagontwerp Sander Patelski
Omslagbeeld Francisco de Goya, *El perro (De hond)* © Photographic Archive Museo Nacional del Prado
Zetwerk Mat-Zet bv, Huizen
www.uitgeverijprometheus.nl
ISBN 978 90 446 4804 1

Woord vooraf

Lezer, dit boek gaat over u. Maar niet alleen over u. Het gaat over ons allemaal. Het gaat over hoe ons innerlijk leven in elkaar zit en hoe dat op ons handelen uitwerkt. Het gaat over de mate waarin we, schijnbaar alleen individueel, onze beslissingen in feite nemen binnen het raam van de gemeenschap waar we deel van uitmaken en van de cultuur waar we in zijn opgegroeid. Het gaat over onze innerlijke tegenstrijdigheden. Het gaat over onze zoektocht naar geluk. Het gaat over de menselijke soort als uniek evolutionair experiment. Een experiment zonder aanwijsbare experimentator. Een experiment met een diersoort – de onze – die het voor haar specialisatie hebben moet van haar ongespecialiseerdheid: ons uniek sterk ontwikkelde vermogen tot leren van onze ervaringen. Een experiment dat op een fenomenaal succes is uitgelopen, maar wel een succes waar we ons ook mee te gronde zouden kunnen richten. Sterker nog, of we het met zijn allen gaan redden is in onze eigen tijd ernstiger de vraag dan het ooit eerder is geweest. Het antwoord op die vraag hebben we zelf in de hand. Kant-en-klare recepten zijn niet voorradig, en worden hier dan ook niet gegeven. Wel een beredeneerde schatting van wat er nodig is om onze pro-sociale drijfveren en vermogens de overhand te bezorgen over het vele anti-sociale waar onze drijfveren en onze vermogens ons al net zo hard toe aanmoedigen en in staat stellen.

Wat die drijfveren en die vermogens van ons dan wel zijn, en hoe ze zich tot elkaar verhouden, vormt het onderwerp van het eerste deel van dit boek. Het biedt een analyse van onze centrale drijfveren en van de vaak ingewik-

kelde wegen waarlangs die in ons handelen tot uitdrukking komen. De analyse verloopt via heel andere principes dan in de menswetenschappen gangbaar zijn (al wordt dankbaar gebruikgemaakt van wat anderhalve eeuw sociale wetenschap zoal aan empirische gegevens en aan deel-inzichten heeft opgeleverd). Er wordt niet geprobeerd om specifieke gedragingen van ons rechtstreeks op ons brein of op verondersteld evolutionair voordeel terug te voeren. En ook verder wordt er niet versimpeld. Wij mensen zijn uitzonderlijk ingewikkelde wezens, en je schiet er weinig mee op om te doen alsof die ingewikkeldheid van ons zich tot één zogenaamd alles verklarend beginsel terug laat brengen. In de evolutie is voor de ooit nieuwe soort 'mens' alles op de kaart gezet van één, tot ongekende hoogte opgevoerde specialisatie: ons ingeschapen vermogen om van onze ervaringen te leren. Dat leerproces is individueel – we besteden er onze hele jeugd aan. Het is ook collectief – wat onze voorouders en onze ouders van hun ervaringen hebben geleerd geven we door de generaties heen verder door via de cultuur waar het geleerde in ligt opgeslagen. Tot op heden heeft deze evolutionaire strategie uitzonderlijk goed gewerkt. Alleen, er is geen enkele garantie dat dit, nu de mensheid zich in een ongekend riskante situatie heeft gemanoeuvreerd, zo blijven zal. Hoe we de gevaren van, met name, klimaatcrisis en toenemend geautomatiseerde massavernietigingswapens zo goed het hoofd kunnen bieden als onze drijfveren en onze vermogens het ons maar toestaan, vormt het onderwerp van deel III. Daarin komt achtereenvolgens aan de orde hoe kwaliteit van denken en handelen te onderkennen; wat rationeel, oplossingsgericht denken wel en niet inhoudt; hoe het kwaad in onszelf er zo goed mogelijk onder te houden, en, ten slotte, hoe de kansen te vergroten dat onze pro-sociale vermogens de overhand krijgen (of houden) over de anti-sociale.

Tussen deze twee delen, de analyse van onze centrale drijfveren en de beredeneerde afweging van onze pro- en onze anti-sociale neigingen in het licht van de vérgaande uitdagingen waar we als mensheid nu voor staan, zit deel II, dat gaat over de conflicten die we zo vaak met onszelf uitvechten, en over wat we nodig hebben om gelukkig te worden. Uitgangspunt daarbij vormen de twee grote paradoxen van ons bewustzijn. Als mensen kunnen we kiezen wat naar ons eigen besluit de juiste handelwijze is – evenzogoed blijven we slaven van onze drijfveren en van onze lichamelijke toestand. Dit is het klassieke mysterie van de mens als god én beest. We

zijn organisch onszelf regulerende wezens – maar evenzogoed sociaal gevormd en van onze sociale omgeving afhankelijk. Dit is de situatie van de mens als fier individu en tegelijk verwisselbaar nummer zoveel in een kudde. Onze innerlijke spanningen en tegenstrijdigheden vinden in deze twee paradoxale gegevenheden hun oorsprong. Een zestal algemeen gedeelde strevingen helpt ons, door deze baaierd heen ons een weg te banen die uitzicht biedt op het leiden van een gelukkig leven. Of die weg ons behulpzaam is om niet alleen met onszelf in vrede te leven maar ook met onze medemens, is een tweede – ook die vraag wordt in dit deel II zonder omwegen onder ogen gezien.

Er zijn drie manieren om dit boek te lezen.

Gewoon van begin tot eind ligt natuurlijk het meest voor de hand. Maar het kan zijn dat het eerste deel u een tikje afschrikt. Al zit het vol met uit het leven gegrepen voorbeelden die het betoog handen en voeten helpen geven, het is van de drie delen het naar verhouding meest abstracte.

U kunt ook besluiten eerst maar eens de geluksroute door het boek heen te volgen. Dan begint u met hoofdstuk 4 over de zes algemeen gedeelde strevingen van ons bewustzijn: *zin- en betekenisgeving*, *greep*, *genotvol welbehagen*, *hechting*, *gewaardeerd worden*, *vervoering*. In hoofdstuk 5 gaat het over hoe we ongemerkt maar zonder ophouden bezig zijn dit zestal in een goed leefbaar evenwicht te brengen en te houden. Als dat lukt, kunnen we van geluk spreken. Of de innerlijke harmonie die we langs die weg voor onszelf bereikt hebben ook zo harmonisch uitwerkt op ons collectieve gedrag, is de vraag waar hoofdstuk 6 een niet altijd vrolijk stemmend antwoord op geeft.

Of u kiest voor de morele route (desgewenst op te vatten als een diepgaand onderzoek naar de vraag in hoeverre wij mensen deugen). In dat geval begint u bij hoofdstuk 3, 'Innerlijke conflicten'. Het gaat over de diverse vormen die onze innerlijke conflicten aan kunnen nemen in onze onophoudelijke omgang met de vele wensen die we er van moment tot moment op na houden, met de waarden die we hebben verinnerlijkt, en met de normen die ons gedrag reguleren. Vervolgens springt u naar de paragraaf 'Greep en de principes van recht en billijk' in hoofdstuk 4, om vervolgens deel III te openen en u achtereenvolgens te verdiepen in kwaliteit, rationaliteit, het kwaad, en onze pro-sociale vooruitzichten.

Tot zover waar dit boek over gaat, en hoe het misschien het best te lezen valt. Nu nog een enkel woord over het tweetal auteurs.

Rob Wentholt leefde van 1924 tot 2010. Hij was hoogleraar in de sociale wetenschap aan de Erasmus Universiteit. Hij was een inspirerend docent, maar gepubliceerd heeft hij maar heel weinig. Pas in de laatste acht jaar van zijn leven is het hem gelukt zijn revolutionaire kijk op wie wij mensen zijn in één afgerond betoog neer te leggen. Het resultaat is een boek van 246.000 woorden onder de titel 'The Nature of Human Nature'. Een maand vóór zijn dood begon hij aan een verkorte, voor een breder publiek dan alleen menswetenschappers goed toegankelijke, Nederlandstalige versie. Die eerste aanzet van hem is mijn uitgangspunt geworden. In dit boek doe ik, nauwgezet het betoog volgend maar wel in mijn eigen schrijfstijl en naar mijn eigen wijze van presenteren, wat Rob zelf zou hebben gedaan als hij tijd van leven had gehad: de onderneming tot een eind brengen. Hoe ik dat heb aangepakt, verantwoord ik in het Nawoord (p. 343). Maar de essentie duid ik alvast aan: de ideeën in dit boek staan op naam van Rob Wentholt, niet van

Floris Cohen

DEEL I

WAT ONS ALLEMAAL BEZIELT

1

Wat ons uniek maakt – de biologisch-adaptieve mensvisie

Onmisbaar voor een steekhoudende visie op wie en wat wij mensen zijn, is hoe dan ook de evolutie-theorie. Die verklaart, we weten het allemaal, de afwisseling en de ontwikkeling van soorten uit een onderlinge strijd om overlevingsruimte. Wie zich goed weet aan te passen aan de vereisten die zijn omgeving stelt kan het redden. Voor die strijd gunstig uitpakkende mutaties konden algemeen worden voor de soort, en bepaalden daarmee haar evolutie. De mens ontwikkelde zich uit voorouders die hij met andere primaten deelde; als soort boekten we succes door onze evolutionaire specialisatie: de buitengewone ontwikkeling van de hersenen, met name de grote hersenschors (neo-cortex). Het resultaat was, en is nog met de dag meer, een daadwerkelijke beheersing van onze leefomgeving waar geen andere ontwikkelde diersoort tegenop kon of kan. Zoals elke diersoort haar eigen specialisatie kent, angel of slurf of klauwen of wat dan ook, zo is dat ook met de mens het geval. Onze specialisatie is gericht op dat ene, alles overheersende doel: *het beheersen van onze omgeving door van onze ervaringen te leren*, en daarmee het maximaal opvoeren van alles wat de ontwikkeling van onze hersenen daaraan kan bijdragen.

De ontwikkelingen in de neo-cortex vormen onderdeel van een fijn raderwerk, eigen aan de soort mens en alleen de soort mens. Zo is er de structuur van de keelstrot. Die maakt het ons mogelijk met elkaar gedetailleerd te communiceren in talen, met een enorme variatie aan klanken en een even enorme variatie in mogelijke betekenissen die aan die klanken worden verleend. Er zijn de handen (door het rechtop gaan lopen bevrijde

voorpoten), waar een soort-unieke beweeglijkheid tussen duim en vingerstructuur ontstond. Die stond het vervaardigen en gebruiken van gereedschappen en wapens toe – vaardigheden waardoor overlevingskansen en zelfs bloei in barre, vijandige leefomgevingen mogelijk werden. Er zijn de voor de mens unieke biologische voorzieningen voor geboorte en langzame rijping. Die dringen de nieuwe generatie een extreem lange periode van afhankelijkheid op, maar verzekeren tegelijk haar overgave aan leeractiviteiten zoals onderwezen door haar voorgangers en bovendien samengebald in de collectieve opslag van het culturele geheugen – een geheugen waar de nieuwe generatie een toenemend reservoir aan eigen ervaringen aan toevoegt.

Zo kon het komen dat wij mensen tegelijk aandacht besteden aan (om maar een greep te doen) onze pleziertjes en onze zakelijke samenwerkingsverbanden; aan onze op onszelf gerichte hartstochten en onze vanzelfsprekende inzet voor anderen; aan onze persoonlijke initiatieven en onze gemeenschappelijke overtuigingen; aan onze gedeelde leerervaringen en onze onderscheidende vaardigheden; aan onze creatieve omgang, van de meest concrete details tot de hoogste abstracties, met de communicatieve mogelijkheden van de taal enerzijds, en onze snelle onderwerping aan de tyrannie van gedragsvoorschriften anderzijds. Veel is organisch getoonzet; hoe precies is nog allerminst duidelijk.

Een bijzondere paradox van de menselijke situatie

Gegeven bovenstaande, kunnen we nu een bijzondere paradox van de menselijke situatie onder ogen zien.

Voor een analyse van de verhouding van een diersoort die moet zien te overleven tot een leefomgeving die overlevingseisen stelt, kan in het algemeen met een eenvoudig model worden volstaan. Twee grootheden staan dan tegenover elkaar: de verzamelde organische, dat wil zeggen interne eigenschappen van de soort in kwestie tegenover de verzamelde kenmerken van de externe leefomgeving. Sluiten de eigenschappen van een exemplaar van de soort onvoldoende aan bij de vereisten die de kenmerken van de leefomgeving stellen, dan is dat exemplaar ten ondergang gedoemd. De externe eisen leveren de factoren die bepalend zijn voor de mate van zijn welslagen. Oorzaken en gevolgen liggen duidelijk en zijn niet ingewikkeld.

Bij de menselijke soort zijn oorzaken en gevolgen ook duidelijk maar veel ingewikkelder. Zoals bij elke diersoort biedt ook onze soortelijke inborst ons een bepaald repertoire aan mogelijke reacties op de prikkels die zich van ogenblik tot ogenblik aan ons voordoen. Alleen blijven die reacties bij ons niet beperkt tot de overlevingsvereisten die de externe leefsituatie aan ons stelt. Bij ons mensen wordt het repertoire aan mogelijke gedragingen mee bepaald door de cultuur waar we in leven en de sociale organisatiestructuur waarbinnen we ons kunnen bewegen.

De menselijke soort is niet de enige zoogdiersoort die geheel afhankelijk is van onderlinge samenwerking in groepsverband tussen de individuen van de soort. Het verschil is dat bij de andere sociaal levende diersoorten tamelijk eenvoudig in de samenwerkingsvereisten wordt voorzien door de daarvoor nodige eigenschappen genetisch in te bouwen. Maar bij ons mensen, die het moeten hebben van ons maximaal opgevoerde vermogen om te leren van ervaringen met steeds andere en nieuwe leefomgevingen, kunnen de vereiste sociale reacties juist *niet* al van tevoren genetisch zijn vastgelegd. Culturen en sociale structuren groeien daardoor tot enorme grootheden uit, met een eigen plaats als mee-bepalende oorzaken in de interactie met onze interne organische eigenschappen én met wat altijd primair blijft: de eisen die onze leefsituatie stelt.

We zijn geneigd ons de cultuur en de sociale structuur waar we in leven voor te stellen als bovenpersoonlijke entiteiten die ons gedrag bepalen. Dan lijkt het alsof maatschappelijke structuur en inhoudelijke cultuur voor ons een gegeven zijn – dat ze boven ons uitgaan, losstaan van onze interne organische eigenschappen.

Maar dat is meer schijn dan werkelijkheid. Als er íets biologisch is ingebouwd in het menselijk organisme, en vanuit onze ingebouwde vermogens is ontstaan, dan is het wel het vermogen om maatschappelijke ordeningen te construeren die elk van ons individueel nopen te doen wat ons wordt gezegd, en culturen te creëren waarin het individu leert te willen wat hem wordt geleerd.

Er is dus een paradox. Op het niveau van het handelen van het individuele organisme zijn de bovenpersoonlijke factoren die ons gedrag bepalen, met hun eisen aan het individu dat wordt geacht zich te conformeren, volstrekt extern (al kun je wel degelijk van alles internaliseren). Maar op het niveau van onze menselijke aard zijn die bovenpersoonlijke factoren

intern-organisch bij uitstek. Kijk maar wat er gebeurt als door rampen of totaal verziekte sociale verhoudingen de noodzakelijke basisvoorzieningen verloren zijn geraakt. Dan blijken, strijk en zet, nieuwe spontaan te ontstaan, om in één generatie tot extern opgelegde uit te groeien.

Deze stand van zaken brengt met zich mee dat een houtsnijdende kijk op het verschijnsel mens zowel recht moet doen aan het externe karakter op het niveau van het individuele organisme als aan het interne karakter op het niveau van de gegevenheden van de menselijke soort. En dat is wat de in dit deel 1 te ontvouwen biologisch-adaptieve mensvisie te bieden heeft.

De aanpassingsstrategieën voor evolutionair succes

Het belang van ervaringsverwerking voor het evolutionaire succes van onze soort valt nog het makkelijkst te begrijpen als je het opvat als een strategisch principe en het daarin afzet tegen een andere beproefde strategie in de ontwikkeling van de soorten. Twee hoofdmanieren voor de aanpassing van diersoorten aan de vereisten van hun leefomgeving kunnen dan worden onderscheiden: vaste bedrading en ervaringsverwerking. Aan de ene kant is er de strategie van de vaste instincten. Dat is een systeem van bedrading van de exemplaren van de soort met een zo compleet mogelijk arsenaal van genetisch vastgelegde reacties op de van de omgeving te verwachten specifieke prikkels waarop de soort voor zijn overlevingskansen is afgestemd. Niets hoeft te worden geleerd, vaste instincten zorgen voor alles, het gedrag is volledig voorgeprogrammeerd. Veel soorten insecten benaderen dit ideaal. Aan de andere kant is er de strategie van aanpassing aan veranderende omstandigheden door te leren van ervaringen. Hier vindt interne verwerking van de te interpreteren omgevingsprikkels plaats en liggen juist zo min mogelijk reacties vast. Naarmate zich een centraal zenuwstelsel en een brein ontwikkelen worden de mogelijkheden in dit opzicht groter. In de loop van de evolutie van met name zoogdieren gebeurt dit.

Zolang het gaat om de juiste manieren van reageren op voorspelbare omstandigheden, brengt die tweede strategie allerlei onnodige onzekerheden en inefficiënties met zich mee. Maar zodra de omstandigheden en daarmee de door de omgeving vereiste reacties van karakter veranderen, biedt ze onnoemelijke voordelen. Ook als het licht in een ruimte afkomstig mocht zijn van een brand of van een lamp, een rigide voorgeprogrammeer-

de vlieg kan niet leren er *niet* naartoe te vliegen.

Nu is het ook bij de mens geen alles-of-niets kwestie, immers, automatisch gereguleerde basisactiviteiten zijn er ook nog.* Dit neemt niet weg dat, van de zoogdieren met geëvolueerde zenuwstelsels, de mens dankzij de bijzondere ontwikkeling van zijn hersenen het tweede principe heeft weten toe te passen in een mate die alle andere soorten ver achter zich laat. Ons spectaculaire evolutionaire succes is eraan te danken.

Waarom hier zo veel aandacht aan besteed? Dat zit hem in de manier waarop deze wijze van zijn uitpakt voor de grondslagen van ons psychisch handelen. *In hoe we reageren op omgevingsprikkels van enige betekenis kunnen we nooit zonder meer op automatismen terugvallen*. Het noodgedwongen interpreteren van informatie uit de leefomgeving die om handelen vraagt houdt in dat, hoe routineus de besluitvorming ook merendeels verloopt, elk individueel lid van onze soort van moment tot moment moet besluiten wat de juiste handeling is vóór hij of zij tot handelen kan overgaan.** Daarmee hebben we een basis-inzicht te pakken in de grondslagen van de manier waarop de menselijke psyche functioneert. Het principe van de *organische zelfregulering* door de individuele lidmaten van de soort vloeit eruit voort.

Stelt u zich even voor wat het inhoudt om in de totstandkoming van een handelingsrepertoire aangewezen te zijn op het leren van anderen en van geleidelijk opgebouwde eigen ervaringen. Eigen gedragspatronen blijven wel bestaan, het nieuwe mensenkind is geen onbeschreven blad, maar alleen op de achtergrond; de zuigeling wordt van meet af aan de enorme leerkracht ingezogen van de cultuur waarin hij terechtkwam. De informatie die hij nodig heeft, neemt hij in hoge mate tot zich in de vorm van taalcommunicatie, waarin de cultuur al haar raffinement weet te leggen van het toekennen van betekenis aan de dingen. De taal is op haar beurt weer afgestemd op de grote vaardigheden van geordende waarneming, verbeelding, geheugen, en bij het denken

---

* Het hier gemaakte voorbehoud geldt nu verder door dit hele boek heen zonder dat het er steeds uitdrukkelijk bij zal worden gezegd. Natuurlijk is de mens ook een diersoort, alleen, dit boek gaat over wat ons tot zo'n aparte diersoort maakt.

** Om niet door dit hele boek heen in het omslachtige 'hij of zij' of in het lelijke 'hij/zij' te vervallen heb ik, net als Wentholt zelf deed, toch maar de voorkeur gegeven aan 'hij' in de bovengeslachtelijke zin die in het Nederlands ter beschikking staat. Maar steeds geldt: het onderwerp van dit boek is de mens als zodanig, en tenzij anders vermeld gaat het dus over vrouwen zo goed als over mannen.

in engere zin op categoriseren, generaliseren, verbanden leggen, abstraheren. Het gaat allemaal als het ware vanzelf.

Principe van de-specificatie

Precies op dit punt moeten we de verleiding weerstaan het ons al te makkelijk te maken, en te menen dat alle universele mentale gedragspatronen zonder meer zijn vastgelegd in de genen. In feite vraagt het principe van organische zelfregulering door middel van leren van onze ervaring juist de grootst mogelijke terughoudendheid. Als evolutionaire aanpassingsstrategie die het alternatief vormt voor de vaste bedrading met instincten houdt het leren van ervaringen in dat, waar maar mogelijk, in de menselijke natuur de gedragspatronen die bij minder geëvolueerde soorten zijn aangeboren minder specifiek zullen uitvallen. Met andere woorden, ze zijn *ge-de-specificeerd*. Een standaardvoorbeeld van genetische de-specificatie, dat we overigens delen met onze naaste verwanten onder de primaten, de chimpansees, maar dan nog vrijer, betreft de toch zeer organisch ingebedde sexualiteit. Sexueel gedrag van mensen, dat in de praktijk zelden de voortplanting dient, al beseffen wij als enige diersoort ten volste dat daar de biologische functie ligt, is niet onderworpen aan een vaste bronsttijd met een stel met elkaar samenhangende instincten als vaste bedrading voor hoe te reageren op de standaard-signalen die horen bij een bepaalde prikkel.

De-specificatie is, kortom, het tegenovergestelde van de nadere specificering van genetisch gegeven gedragspatronen die tegenwoordig zo in de mode is. Uitknobbelen hoe dit van kenmerk tot kenmerk zit, hoort juist tot onze belangrijkste analytische opgaven, onder het motto ‘onze specialisatie zit hem in onze ongespecialiseerdheid’.

Er is dus een duidelijk verschil tussen, enerzijds, een strategie voor evolutionair succes langs de weg van vaste genetische bedrading van de reacties op de te verwachten leefomstandigheden en, anderzijds, een strategie van ervaringsverwerking van steeds veranderende of wisselende leefomstandigheden. Zelfsturing door de individuele organismen van de soort is wezenlijk voor het evolutionaire succes van de alternatieve strategie van aanpassing aan de omgevingsvereisten. En dus is het nu zaak, het basale belang van de organische zelfregulering voor het menselijk gedrag stelselmatig uit te werken.

Organische zelfregulering

Hoe kunnen wij mensen omgaan met al die wisselende vereisten die onze leefomgeving ons aan één stuk door stelt? Het kernpunt is dit: *het moet persoonlijk worden gedaan, en er is geen van tevoren vaststaande manier waarop.*

Van moment tot moment en met grote snelheid moet het organisme vaststellen welke betekenis de informatie die actie vereist ervoor heeft. Dit kan maar op één manier, een gevoelsmatig evaluerende. 'Stoot het me af, krijg ik er een onprettig gevoel bij; of trekt het me aan, krijg ik er een positief gevoel bij; of laat het me min of meer koud?' Anders gezegd, je dient de betekenis die een bepaald signaal voor jou heeft eerst van een waardering te voorzien om te kunnen bepalen welke richting ten opzichte van het gevraagde je handelen in zal slaan. Hiermee wordt niet één dynamiek van mentale activiteit aangeboord, maar drie.

De drie componenten van organische zelfregulering

De keuze van de richting die je met je handelen uit wilt, hangt uiteraard af van wat je er zelf mee nastreeft. We kunnen dit de *wilscomponent* noemen van je opstelling in deze. Maar je keuze hangt ook af van de inschatting die je moet maken over hoe reëel al die overwegingen van je eigenlijk zijn ten opzichte van de eisen die de buitenwereld je hier stelt. Dit noemen we de cognitieve of *denkcomponent* van je oordeelsvorming in deze. Het gevoelssignaal, ten slotte, dat onmiddellijk verpakt zit in je reactie op de binnenkomende informatie noemen we de affectieve of *gevoelscomponent* van je opstelling in deze.

Waar we het hier over hebben, is het zojuist al aangeduide, innerlijke proces van *organische zelfregulering* (van hier af 'OZR').* In de beoordelingen van het voor ons juiste handelen, waar het in de OZR steeds om gaat, zijn

* In 'The Nature of Human Nature' wijst Wentholt erop dat hij niet zelf de uitvinder is van het begrip 'organic self-regulation'. Hij heeft het ontleend aan één bepaalde academische specialisatie binnen de menswetenschappen: die van het 'Information Processing Model' in de cognitieve psychologie. Zijn originele bijdrage ligt erin dat hij dit begrip uit die specialistische context los heeft gemaakt en het, op de hier geschetste wijze, veel breder inzet.

dus altijd drie onafscheidelijke, op elkaar inwerkende componenten van de menselijke psychische huishouding betrokken: *voelen, denken, willen*.

Altijd en overal zullen wij mensen, als het maar even kan, in situaties waar de dagelijkse leefomgeving ons tot een keuze dwingt, kiezen voor een situatie waar we ons het lekkerst of het minst onlekker bij voelen (wat overigens nog niets zegt over onze mate van zelfzucht: je kunt je heel lekker voelen bij aardig zijn voor anderen, en niet eens *per se* omdat dat ook goed is voor je zelfbeeld). Extremen lijken zich minder voor onmiddellijke afweging te lenen. Zoveel mogelijk zal worden afgedaan als routinehandelingen die automatisch mogen worden gevolgd, zoals onderweg op straat een kennis groeten. Aan het andere uiteinde vragen de ingewikkeldheden van tegelijkertijd tegen elkaar opboksende eisen, elk waarvan voor jou een andere betekenis draagt, juist weer al te veel aandacht.

Het neemt allemaal niet weg dat juist het OZR-principe – wat wil ik op dit terrein; hoe voel ik me bij wat hier wordt gevraagd; wat lijken mij de mogelijkheden van beïnvloeding – een prachtkans biedt ons inzicht in wat wij mensen nastreven daadwerkelijk te vergroten.

In het algemeen al helpt het principe ons om na te gaan *hoe (op wat voor manieren)*, en *wanneer (in wat voor omstandigheden)*, en *voor wie (welke soorten mensen)*, het ene of het andere type actie meer in aanmerking komt.

Daarnaast maakt juist de complexiteit van zo veel menselijke handelingssituaties de OZR-wijze van informatieverwerking tot een goudmijn van analytische kansen. Het OZR-principe dwingt je de althans voor het moment voor jou meest bevredigende of minst onbevredigende actiemogelijkheden te kiezen uit de vele die ter beschikking staan. Onder de omstandigheden is dat jouw keuze. De onderzoeker wordt zo wijzer over prioriteiten in de besluitvorming zoals die in de socio-culturele en psychologische realiteit feitelijk optreden.

De keuzen die we daarbij maken, leiden soms ook tot *tegenstrijdigheden, spanningen* en *conflicten* binnen de persoon die de keuzen maakt. Dit levert de onderzoeker dan weer onmisbare gegevens op voor inzicht in onze interne psychische leefwereld.